

vedou spálit za sebou všechny mosty k starému uměleckému světu a k estetické společnosti měšťácké, silných a neohrožených umělců, milujících více revoluci než umění a dovedoucích svůj talent obětovat věci proletářské.

Jejich ctí a slávou nebude estetická hodnota jejich díla, kterou dobojovavší budoucnost překoná a zapomene snad jako vřavu válečnou, nýbrž účinek jejich díla v proletariátu, jeho hodnota revoluční, proměňující se v průbojného spolučinitele kulturního.

Přesto bylo by dnes nebezpečno, jak jsme řekli na počátku, volat: Chceme umění agitační! Nikoli proto, že bychom vzbudili vehementní odpor všech dnešních umělců, i těch nám nejbližších — to by konečně nebylo neštěstí, estetickým kavárnám chutnaly by aspoň lépe cikorkové odvary a vlažné vody — nýbrž spíše proto, že nepovolání mohli by tento požadavek provádět a ještě více, než dosud se to děje, fingovat svou lásku k proletariátu a revoluci, která ve skutečnosti je nejvzácnější.

„Agitační umění“, má-li být tím, čím ho potřebujeme, musí právě vykvést z horkých a oddaných srdcí, která jsou rovněž velmi vzácná.

(Proletkult II, str. 300—302, 6. 6. 1923)

I

Knihou Rudé zpěvy (vydala Večernice) vstupuje básník St. K. Neumann, jehož nejprudší doba tvůrčí věnována byla protestům individua proti societě, chvále přírody a technické civilizace, na pole básnění proletářského. I v Rudých zpěvech doznívá ještě ovšem starý vzdor silné osobnosti proti beztvárnosti celku a žije v nich ozvěna básníkova civilismu. Má v Rudých zpěvech báseň, jež opěvá americký film, jenž mnohostí a názorností svých obrazů mu uvádí na mysl úžasný veletok mužské energie, proměněné v 19. a 20. století v zázračné dílo mechanické civilizace. Napadá ho sice, že život uprostřed veškeré té krásy lidského vývoje zůstává nedokonalý a nespravedlivý, ale „ty historky jsou k smíchu; vraždi se, když chceš, pro pověry a předsudky, pro mamon, blud a lež; já trpěl, trp, jak já měj v lásce, v nenávisti, jen život nechť jako kulka vypálená sviští přes hypochondrie“. Složitá konstrukce továrny dojíhá a opájí básníka „nových zpěvů“, komín Ringhofferovky „mladému se bohu podobá“, bohu průmyslovému. Mohutný dojem vyvolává v básníku, jdoucím po ulici, obraz dělníků elektrické dráhy, spravujících v hluboké noci při prudkém světle obloukovek, „elektrických měsíců“, uliční koleje.

*A lana břemena zdvihají,
ramena břemena nesou,*

*tísnné hrudníky těžce dýchají,
lana se třesou,
a chvějí se i rozkročené sloupy,
svěráky lidské, páky a stoupy:
hoj — rup!*

Hlomez této práce, zpocená těla dělníků a pachy oleje jitrí smyslné touhy v páru nočních milenců. „Básníka mysl okouzlena“ jde hledat rytmická slova pro děj práce. To však už jsou jen dozvuky civilní poezie Neumannovy. Od té doby zjednodušil se básník, zakázal si svobodné výlety do říše moderní krásy, již vystavěl pomník v Nových zpěvech, a počíná pět i teoreticky odůvodňovat píseň politickou a proletářskou. Ohradil se v Prologu, že i on zná rozkoš přírodních půvabů, slávu léta a pudů, něhu vzpomínek a smutek marností, city blaživé i city, které drtí. Ale odmítá je, a „ty radosti a žaly intimní, ta hudba soukromá nechť v buržoazní poezii zní“. Chce pět třídní zpěvy, jež jako rudou páskou mají nás pojit soudružskou láskou;

*a zítra nechť jich dutky svistí
tou svatou naší třídní nenávisť.*

Politické výzvy, útoky a polemiky jsou pak obsahem proletářských veršů St. K. Neumanna. Radí v stejnojmenné básni Socialistickým ženám, aby zadržely proudy své výmluvnosti, nechaly feminismu, lékařských rad, rodinné sentimentality, tirád proti alkoholu a aby všechny, matky a ženy a dcery a milenky, davše „na řetěz citečky sladké a bolné“, učily se střílet. Vzrušuje ho teď Max Hölz, „der rote Max“, jenž svoji ozbrojenou vzpouru proti buržoazii Německa si odpývá v žaláři. Také tato báseň končí revoluční výzvou. „Jen trochu odvahy ještě a trochu praxe, osvobodíte sebe i Maxe, až rudí vlci zakousnou se v bílý lup, hoj rup!“ Ale ovšem, revolučními výzvami nelze mrhat jako city. Je zde nebezpečí, že při častém používání revolučních slov a rozruchů dojde

básníkovi vniterný oheň a zbude jen rétorika, jež nakonec unaví, obmezíme-li, jako to činí Neumann, zorné pole proletářského vidu uměleckého na hlučivou, vždy na nejvyšší, patetické struně hranou tóninu. Domnívá-li se básník, že proletariát z celé poezie potřebuje a žádá jen takových veršů, jako jsou v Rudých zpěvech Bitevní pole, RSFSR, Zpěv zastupů, Zpěv jistoty, Vy a my — vesměs básně omezující se na obměňování jednoho revolučně politického motivu, na agitacní didaktiku, dobrá — tyto verše, tu a tam recitovány, zanítí a budou užitečnou pomůckou propagandy asi jako úvodník nebo polemika proti agrárním vydríduchům, ale nevěřte, proletářští básníci, že by takto pronikla naše poezie do dělnických duší a stala se jejich hlasatelkou. Proletářská revoluce, to přece není jen nadšení pro rudou pásku, kletba a zařatá pěst, to je také nekonečná, neviditelná práce prostých fakt a hodin složitého života, jemuž podléhá dělník, třídní boj není jen sraz a viditelná bitva dvou tříd, nýbrž celý ten příliv životních osudů, jenž sjednocuje jedny proti druhým. Každá poezie je výrazem jistého života. Celého života. Ty city a citečky, ten slabošských citů denní dým, jež tak rozhodně vylučuje Neumann z proletářské poezie, musí v ní přece jen koneckonců dostat místo, protože proletář také si uvědomuje svoje proletářství pomocí dojmů, představ a pocitů, a nežli zatne pěst a nežli se rozhodne k boji, prožije vnitřní duševní a citové pochody velmi složité, a právě tyto vnitřní pochody vyvolané jeho zvláštním, typickým způsobem života to jsou, jež tvoří jeho odlišnou kulturu a jež musí se stát látkou proletářské poezie.

II

V dlouhé básni na Rosu Luxemburgovou má Neumann tyto verše o jejím pobytu v pruském žaláři:

*Jen kniha přírody ti dává zapomenout
a tu a tam i kniha básníka:*

*ta slova slunečná a tvoje slzy něhy
dovedou nad vším krátkou duhu sklenout
— posílit odhodlání...*

Tyto verše, inspirované patrně dojmem ze žalární korespondence Rosy Luxemburgové, měl by si zapamatovat soudruh J. Votoček, jenž v Proletkultu soudil a odsoudil velmi přísně všechny naše mladé básníky, protože se mu nezdaří být dosti třídními, svázání jsouce buďto estetikou nebo vlastní povahou s měšťáckým uměním a s maloměšťáckým světem citovým. Já chápu úplně, že touha s. Votočka po ryze proletářské poezii může vést k negativnímu soudu nad většinou toho, co dnes literárně se blíží proletariátu, žel jen, že v celé té řadě úvah s. Votočka vedle abstraktních, nedoložených soudů jsme našli (kromě rozboru Seifertovy Samé lásky) kloudného a věcného rozboru jednotlivých zjevů naší mladé literatury. Vyhnul-li se s. Votoček rozboru třeba Hudby na náměstí, Těžké hodiny, Pracujícího dne, Srdce a vřavy světa, Socialistické naděje, Tegtmaierových železáren, rozhodně chybil, neboť povšechnými úsudky spatra mate jen a zkresluje. Vyslovuje-li se i komunista třeba, aby proletářští umělci zahodili všecku uměleckost a ponechali si pro sebe jen tendenční její část, chce-li, aby báseň převzala funkci poplašného zvonu nebo agitační schůze — je to názor velmi nedomyšlený. Už proto, že právě takzvaná tendenční poezie je cosi, co bez umění není myslitelné. Právě ona vyžaduje co největšího bohatství výrazového, právě ona žádá si nejvášnivějšího prolnutí proletářského zanícení s darem uměleckého výrazu. Jinak je zbytečná a svazek takové poezie nahradí nám docela lehce jedna agitační řeč, kterou bezprostředně si poslechne několik tisíc lidí. To je vidět i na Rudých zpěvech Neumannových, kde vedle živých a vášnivých „třídních zpěvů“ jsou i mrtvá politická kázání, na nichž bylo by lze přímo makavě dokazovat, jak účinnost básně klesá ve stejném poměru s vynucovanou a rozumově chtěnou tendenčností. Kdybychom chtěli od básníků jenom bezprostřední tendenci, účinnou a rychle pro-

nikající, nemuseli bychom od nich žádat veršů, jejichž působivost je vždy omezena, nýbrž mohli bychom jim přikázat psát brožury, lokálky, a úspěch by byl větší. Této práce nadělali se ostatně někteří naši básníci až dost a dost.

Proletariát však potřebuje také umění. Potřebuje pohledu na krásu, hrůzu, oddech a velikost světa, pohledu, jež mu může dodnes zprostředkovat jedině básník a umělec. Proč by si nemohl proletář přechíst třeba Nové zpěvy Neumannovy, nebo si je dát zadeklamovat? Nějaký druhý s. Votoček mohl by sice dokázat, že je to kniha maloměšťácká svou hltavostí exotismu, svou touhou po smyslových požitcích, není v ní jediného slova socialistického ve smyslu Votočkovy teorie, ale je to kniha, jež budí v čtenáři mocnou a dlouhou ozvěnu, líčíc mu v plastických a okouzlujících barvách krásy světa.

Tendenčních veršů máme už dost. Budeme-li mít nové a ohnivější ještě, dobrá. Ale my, potřebujeme-li veršů vůbec, potřebujeme také veršů, které nejsou tendenční a přece vyslovují to, co dnešní proletář žije, myslí a cítí. Ale to všecko může zvážít jedině budoucnost a my si můžeme říci, že chceme, aby básníci dali se proniknout opravdovým duchem proletářským, budou-li v jeho smyslu psát tendenčně nebo méně tendenčně, útočně či citově — to je jejich věc už, věc jejich poměru k světu, jenž u každé povahy je jiný. To ani soudruh Votoček nezmění. Jeden komunista zabývá se záležitostmi politickými, druhý odbornými, třetí samosprávnými a družstevními, čtvrtý pracuje v FDTJ, pátý jinde atd. — nechme tuto rozmanitost i proletářskému umění, vždyť jinak, kdyby se řídilo jen dle maršrúty s. J. Votočka, bylo by nakonec k smrti nudné, a to jistě ani on nechce.

III

(St. K. Neumann)

Soudruh Hora domnívá se neprávem, že „třídní zpěvy“ Neumannovy, pokud běží jak o jejich tvárný ráz — patetickou tóninu civilní, tak i o jejich bojovné syžety, jsou mi ideální

proletářskou poezií, jak si ji představuji v jejích dnešních úsílích a počátcích.

Tak jednostranně nemyslím a necítím. Neumannovy verše jsou Neumannovy verše, jeho pokusy takovými pokusy, jaké mu dovoluje v těch nebo oněch okolnostech ráz jeho umělecké povahy, její přednosti a vady. Proletářská poezie dnešní musí obsáhnout jistě mnohem více, než se může vejít do deseti nebo dvaceti pokusů jednoho dnešního poety, který volky nevolky musí si teprve její předpoklady a možné metody uvědomovat.

Soudruh Hora soudí poněkud předčasně, aniž ovšem za to může. Nedokončil jsem dosud řady svých článků: zbývá mi celá část pozitivnějšího rázu, rozbor pravděpodobných vlastností a možností proletářského umění, které, jak doufáme, přijde. Pro tuto chvíli však chci jen vyvrátit některé pochybnosti soudruha Hory.

Považuji-li to, co nazývám agitačním uměním, za nezbytný stupeň k proletářskému umění, za nástroj, jímž jednak zhostíme se měšťácké estetiky a maloměšťácké citovosti a jednak proklestíme umění cestu k proletariátu, naznačil jsem již ke konci svého minulého článku o agitačním umění, že jsem pamětliv nebezpečí, která tu hrozí. Otázkou není však, máme-li se jim vyhnout, nýbrž otázkou je, získáme-li agitačnímu umění tak silné talenty, že nebezpečím dovedou čelit. Přitom je nicméně lhostejno, dovedou-li jim čelit vždycky se stejným zdarem. Jednak nic se nestane, když ve sbírce dobrých básní bude několik, v nichž autorovi „dojde vniterný oheň a zbude jen rétorika“. Ten nebo podobný malér pozorujeme i ve sbírkách nejpočetnější proveniencie estetické. Jednak pak jsem tu jiného mínění než soudruh Hora: i takové — řekněme — deklamovánky, jako je Neumannův Zpěv jistoty nebo Zpěv zástupů, jsou-li dobře předneseny, vyhoví svému účelu před dělnickým publikem mnohem lépe než nejkrásnější báseň Březinova s velikou okázalostí sborově přednesená. Považuji je také za účelnější než rozněžnělé pohádky o rodinném štěstí. Klesá-li umělecká účinnost takových holých věcí pro esteticky

vzdělaného čtenáře, neklesá pro prostého dělníka, o čemž můžeme se snadno přesvědčit na kterémkoli komunistickém večeru, kde budou skuteční proletáři (nikoli komunistická elita nebo společnost dobře vychovaných bonzů) a dobří recitátoři. Věc stojí jistě za pokus, který by mohla podniknout třeba ústřední rada pracovní Proletkultu. Buduji na tomto přesvědčení svůj názor na předpoklady vývoje proletářského umění skutečného.

To ovšem neznamená, že bych si přál, aby proletářští básníci „omezili zorné pole svého proletářského vidu“ na tuto patetickou a bojovnou stránku. Nevylučuji z proletářské poezie — tj. z toho, co chce být dnes tímto slovem rozuměno: z poezie proletářsky třídně a komunisticky orientované — žádné oblasti ideového nebo citového života, ale domnívám se, že její orientace nesmí zůstat pouhou novou firmou, za kterou vrací se k nám vždy znovu individualisticko-estetické manýry měšťácké, nýbrž že tato orientace skutečně zavazuje k úsilí opravdu revolučnímu.

A nezapomínejme přitom, že dnešní proletářská poezie není a nemůže být dosud poezií z proletariátu ve smyslu slova, jak ho tu užíváme, tj. ze řad manuálního proletariátu průmyslového a zemědělského, nýbrž nejvýše poezií z proletariátu „inteligentního“, „dělníků ducha“, více méně příslušných k intelektuální kastě nebo dodatečně volky nevolky s ní splývající, poezií tudíž jen proletářsky orientovanou a pro proletariát psanou:

Tu bych tedy uvedl čtvero důsledků této závaznosti:

1. Dnešní proletářsky orientovaná poezie nemůže být pasívní a slabošskou ozvěnou subjektivní individuálního života soukromého, proletariátu zcela lhostejného; nebude tlumočit nálady, rozmary, citečky osobního rázu, nesouvisejícího s volním odhodláním básníkovým sloužit proletariátu a jeho revoluci. (Čímž neříkám, že proletářský básník musí se za všech okolností zřítí intimního pípání podle starých dobrých vzorů, pro většinu byla by to jistě strašlivá újma, heroická strážení; ale nebude to právě proletářská poezie, co v takovém

případě obohatí literaturu, bezpochyby náramně dosud chudou na intimní lyriku.)

2. Proletářský básník musí se již snažit myslit a cítit kolektivněji než dosud, mluvit nejen za sebe, ale i za třídu, k níž táhne. Nikoliv já, nýbrž my, o to běží. O korektiv individualismu. (Uchu literární kasty bude to znít ovšem přikře; básník je pravidelně přesvědčen, že nejlépe mluví za jiné, mluví-li za sebe. Dnes však není věc tak prostá a obtížný problém musí být aspoň načat; dořešen teď ovšem nebude.)

3. I tehdy však, když z tvárných nebo jiných důvodů mluví básník za sebe a o sobě, musí být zjevno, že tu máme již co činit s uvědomělým občanem proletářsky a komunisticky orientovaným. Je toho příliš mnoho po stránce ideové i citové (a především citové), co máme a musíme změnit, nekonečná řada krásných možností, která by měla lákat nové básníky proletářské (někdy o tom promluvíme), jako lákaly v předchozí době možnosti umění civilního (nevyčerpané dosud ostatně a úzce spojené s proletářským uměním) — takže každá recidiva do měšťáckého a maloměšťáckého světa myšlenkového a ideového je vlastně u básníků, hlučně reklamujících pro sebe proletářskou múzu, jen pohodlností, nedůsledností, nedomyšleností.

4. A konečně je tu ovšem nezbytnost úplné jasnosti. Čemu uvědomělý proletariát nemůže porozumět, to je literátská, ne proletářská poezie.

Pokusím se později o rozbor poezie soudruha Hory podle této své „maršrúty“. To bude poučnější než teoretické říkání a vyjde přitom snad najevo, že spor o umělecké metody děje se mezi námi nad hlubším rozporem názorů na komunistické hodnoty revoluční.

(Proletkult II, str. 331—335, 20. 6. 1923)

L. S. Chénier: EPITAFY LITERÁRNÍ SKUPINY

† *Josef Chaloupka*

*Ty mrtvý lež a nevstávej,
jeť vstávat jistě marné —
Nad kámen těžší lká
zde nad hrobem tvým Novák Arne.*

† *Bohuš Stejskal*
(v roli z Čapkova „Hmyzu“)

*Zde hlavu vzácnou kryje
kamene pohřebního oval.
Toť Bohuš Stejskal, herec.
Básníka jenom představoval.*

† *Zdeněk Kalista*

*I tady rcete tiše:
Bohudík.
Co básník dneška a zítřka začal,
skončil co historik.*